

Situația supraviețuitorilor din lagărele de concentrare

Gerhard Baumgartner

Germania | Austria | Țările socialiste

► Când puținii supraviețuitori ai Holocaustului se întorc acasă, ei înțeleg că și-au pierdut – în majoritatea cazurilor – familia și bunurile. Totuși, sunt acuzați mereu că mint față de internarea lor într-un lagăr de concentrare și înțeleg că li se refuză orice ajutor din partea autorităților post-belice; acestea continuă, într-adevăr, să se bazeze pe prezumții și prejudecăți care funcționau de decenii. În Germania și Austria, restituirile sau alocațiile vor fi vărsate mai târziu, dar va trebui așteptat mijlocul anilor 1990 pentru ca cei în discuție să primească o propunere decentă. În țările socialiste, romii pur și simplu nu au fost recunoscuți ca victime ale Holocaustului.

“ TRĂIAU DESTUL DE GREU,
DAR ERAU LIBERI ”

“La 1 martie 1961, cea mai înaltă jurisdicție regională din Munchen (Oberlandesgericht) decide că “țigani” de origine germană, care trăiesc astăzi în Polonia” (adică romii deportați și deținuți la Lodz Chelmino, Auschwitz etc) nu au fost supuși “muncilor forțate sau unei cvasi –detenții” în timpul regimului nazist. Ei

pretindeau că au trăit “ în lagăre deschise, în cartiere evreiești părăsite sau cu fermieri, la țară”, “destul de greu, dar liberi “:

“Ei erau în mod ocazional folosiți și mobilizați în uzine de armament și pe șantiere de construcții de drumuri sau fortificații. Era normal să facă aceste lucruri sub supraveghere și sub o oarecare constrângere.(...)Sigur că au existat și tratamente rele, aplicate mai ales celor

mai puțin apți sau celor mai îndărătnici la muncă(...)”

Tot cinismul acestei logici explodează din următorul argument : acest regim nu ar putea fi, în niciun caz, asimilat muncilor forțate” în măsura în care muncitorii nu erau, în general, supuși niciunei constrângeri în timpul lor liber, de după orele de muncă”.

Ilustr.1 (extras rezumat și tradus din Hohmann 1990, pag.176)

GERMANIA

Cifrele exacte care indică numărul romilor - supraviețuitori ai Holocaustului nu sunt întotdeauna disponibile, deoarece – cu excepția orașului Hamburg unde au supraviețuit 500 de sinti – autoritățile locale de după 1945 au neglijat să înregistreze oficial numărul victimelor și al supraviețuitorilor. Numărul total al romilor supraviețuitori în Germania este estimat la mai puțin de 5.000. Acești supraviețuitori se întorc în orașul lor de origine, încearcă să stabilească contacte cu cunoscuții care supraviețuiseră și ei, încearcă să-și recupereze bunurile lor distruse și confiscate și să înceapă o viață nouă.

Serviciile locale de ajutor social din Germania ar fi trebuit,

în mod normal, să răspundă cererilor de indemnizație ale romilor care fuseseră victime ale Holocaustului, ca supraviețuitori ai lagărelor de concentrare. Dar unele dintre aceste servicii refuză să recunoască faptul că romii și sintii au fost persecutați pe motive rasiale și continuă să vadă în ei persoane “asociale”, care nu se pot bucura de niciun drept valabil pentru acte reparatorii. Desigur, aliații au constrâns Germania, în 1945, să verse bani pentru acte reparatorii necesare victimelor persecuțiilor naziste, însă “țigani” nu au fost niciodată menționați în cadrul acestor aranjamente. Autoritățile locale - precum serviciul de ajutor social din Berlin – introduc criterii discriminatorii, când este vorba de solicitanți sinti sau romi. Pentru a fi recunoscuți oficial ca victime, aceștia trebuie să dovedească faptul că au un

domiciliu fix și un serviciu stabil.

Diversele zone de ocupație dispun - fiecare – de un sistem diferit de restituire și indemnizație. În zona ocupată britanică, supraviețuitorii nu obțin decât o compensație cu titlu de alocație de închisoare (Haftentschadigung), în timp ce, în zona americană, sistemul este mai generos. Totuși, din 1947, serviciile locale de ajutor social, responsabile de modul de rezolvare a cererilor de reparație și de repartizare a sumelor au reînceput să coopereze cu poliția criminală, pentru a identifica “asocialii, criminalii și infractorii, printre solicitanți”. Membrii poliției criminale ”specialiști în țigani”- care , uneori, au participat direct la persecuții și deportări naziste –devin acum consilieri ai administrației care se ocupă de cererile prezentate de romi și sinti. Într-un caz tipic, oficiul pro-

“...CARACTERISTICILE ASOCIALE ALE ȚIGANILOR ...”

Decizia de principiu dată de Curtea de justiție federală germană la 7 ianuarie 1956 refuză să recunoască orice caracter rasial persecuțiilor suportate de către romi, înainte de decretul din 1942. Ea se inspiră din regulamentele naziste, atât din punctul de vedere al raționamentelor, cât și ca terminologie :

“Dacă ne concentrăm pe decizia de principiu a SS Reichsführer-ului și șefului poliției germane, din 8 decembrie 1938 și căreia judecătorul de apel i-a acordat o mare importanță, se poate vedea clar că, în ciuda aspectelor relevând clar o ideologie rasială, nu rasa era, ea însăși, cauza măsurilor luate, ci caracteristicile sociale deja menționate ale „ țigănilor”, care justificaseră restricțiile speciale vizându-i pe membrii acestui popor. Decizia nu se sprijină numai pe concluziile biologiei rasiale, ci acordă o mare atenție experienței dobândite în lupta contra plâgii țigănești și pare necesară atacarea problemei țigănești, ținând seama de natura acestei rase. Motivele măsurilor se pot rezuma astfel : metisații sunt responsabili de majoritatea crimelor comise de țigani și, pe de altă parte, toate încercările care urmăreau sedentarizarea țiganilor au eșuat datorită instinctului migrator dezvoltat de acești oameni”.

Ilustr.2 (tradus din Hohmann 1990, pag-172 și următoarele)

vincial pentru indemnizații (Landesentschadigungsamt) din Munchen a respins, în 1950, cererea unui supraviețuitor al lagărelor de concentrare de la Auschwitz-Birkenau și Ravensbruck, argumentând că motivația rasială de persecuție căreia i-a fost victimă solicitantul nu a fost clar stabilită. Există documente care atestă și alte fapte similare în provincia Niedersachsen. Odată cu începutul războiului rece, supraviețuitorii Holocaustului pierd puternicul sprijin al administrației americane, care acum depune eforturi pentru a-și face aliați din noii oameni politici germani, în lupta sa contra comunismului. În anii '50 serviciile administrației germane însărcinate cu acordarea reparațiilor fac chiar apel la biologi rasiști și polițiști specializați, care jucaseră un rol crucial în persecutarea grupurilor sinti și de romi, în regimul nazist. În numele acestei cooperări, victimele sterilizării forțate, mai ales, nu au primit niciodată nici cea mai mică indemnizație, pentru injustițiile comise contra lor. În 1950, mai mulți supraviețuitori romi și sinti - ale căror solicitări fuseseră respinse de către serviciile germane de ajutor social - deschid o acțiune în justiție: Curtea de justiție federală (Bundesgerichtshof), în 1956, le respinge recursul, negând caracterul rasial al persecuțiilor îndurate de către cei în discuție, înainte de decretul

promulgat de Himmler, în 1942. Decizia va fi casată în 1963. (Ilustr.2)

AUSTRIA

Cercetările recente arată că cea mai mare parte dintre cei 11.000 de austrieci considerați “țigani”, de către poliție, înainte de 1938 și de către naziști, după 1938, nu a supraviețuit Holocaustului. Calculul final, realizat de către poliția secretă, la sfârșitul anilor 1940 – cel care tocmai a fost publicat - a stabilit că doar 10% dintre persoanele persecutate ca fiind “țigani” au supraviețuit. Poliția criminală, ca și administrațiile locale și centrale, au persistat în modul de tratare injustă a romilor până la începutul anilor 1960 și încearcă adesea să le refuze un permis de sejur în propriile lor orașe de origine. În timpul primilor zece ani de după război, guvernul dă chiar instrucțiuni poliției în sensul de a li se contesta, pe cât posibil, naționalitatea lor austriacă.(Ilustr.5)

Drepturile de proprietate apăsând asupra locuințelor “țigănești” (Zigeunersiedlungen) din Burgenland constituie o problemă specifică Austriei. Între cele două războaie, se considera, într-adevăr, că existau cam 130 de situri de acest gen, în regiune : în general situa-

“EXACT CA LAGĂRELE DE CONCENTRARE”

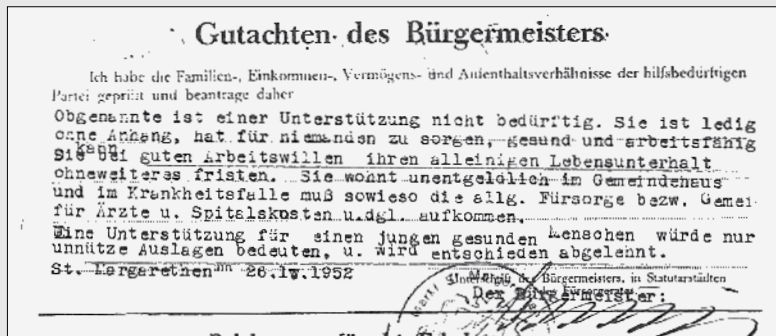
Traumatizați și slăbiți, adesea bolnavi, cei întorși acasă nu mai au chiar nimic. Theresia Pfeifer, o romă din Stegersbach, în Burgenland, își amintește :

“Și fiecare dintre noi avusesem o casă frumoasă .Nu am obținut niciun schilling pentru casa noastră, nici măcar asta (...)Și eu am plecat la Stegersbach, pentru casă. Ca să ne dea ceva, orice. Dar nu am obținut nimic, absolut nimic.Eram reduși la neputința de a nu fi obținut nimic la Stegersbach, nici măcar o felie de pâine. Și eu mă simțeam atât de bolnavă. Nimeni, bărbat sau femeie, nu ne-a dat nici măcar o bucată de pâine (...)Se sfârșise totul, ei ne distruseră casele. Ce puteam să facem ?Întorcându-ne acasă, aveam impresia că eram exact ca în lagăr de concentrare. Nu aveam nimic, absolut nimic.”

Ilustr. 3 (tradus din Amesberger-Halbmayer 2001, pag.181)

te la liziera satelor, ele aveau între 30 și 300 de locuitori. Cele mai multe erau în districtele Oberwart și Gussing, în sudul Burgenland-ului, de-a lungul frontierei cu Ungaria și Slovenia.Aceste habitate compacte proveneau din secolul al XIX-lea. Ele fuseseră ridicate, în general, pe pământurile comunale, dar construcțiile propriu-zise erau proprietatea romilor Aceștia, în marea lor majoritate, nu știau că o asemenea construcție ar fi putut fi înscrisă la cadastru. După deportarea populației rome locale în lagărele de muncă sau de concentrare, aceste locuințe - cu foarte puține excepții - au fost complet rase de pe fața pământului.Casele au fost demolate sau pur și simplu arse. După 1945, supraviețuitorii lagărelor de concentrare nu sunt, așadar, în stare să depună cereri pentru indemnizație pentru bunurile lor distruse, pentru că nu au nici cea mai mică dovadă de titlu de proprietate.Casele care aparținuseră familiilor rome și fuseseră construite pe terenuri particulare, în sate, au fost, în general, cruțate (Ilustr.3)

În multe sate, bunurile mobile și imobile ale romilor deportați au fost vândute la preț de speulă, între locuitori.Casele au fost demolate și materialele reutilizabile vândute odată cu mobila. Produsele vânzării au fost trimise organismelor regionale de ajutor social

Ilustr.4 (copie după documentul original, oferită de autor)

În 1952, primarul din Mark St. Margarethen, lângă Eisenstadt (Burgenland) a explicat după cum urmează de ce a respins cererea de ajutor social a unei victime: "Cererea sus-menționată nu are nevoie de niciun ajutor. Este vorba de o femeie celibatară, care nu are pe nimeni în grijă, care nu trebuie să supravegheze pe nimeni, cu o sănătate bună și aptă de muncă. Cu condiția să vrea, ea ar fi perfect capabilă să trăiască, fără nici cea mai mică problemă în plus. Ea beneficiază de o locuință gratuită, într-un imobil din localitate și, în cazul în care s-ar îmbolnăvi, eventualele cheltuieli pentru vizitele medicale sau internare ar fi - în orice caz - suportate de colectivitate, în virtutea regimului general al ajutorului social. Orice sprijin acordat unei persoane tinere și sănătoase nu ar putea decât să creeze costuri inutile, astfel încât solicitarea este categoric respinsă." Vor trebui să treacă ani și să se aștepte alegerea unui nou primar pentru ca persoana respectivă să obțină, în cele din urmă, câștig de cauză.

"PENTRU A IMPRESIONA, ȚIGANII VOR SĂ FIE CONSIDERAȚI SUPRAVIEȚUITORI AI LAGĂRELOR DE CONCENTRARE"

Politica deportării romilor continuă în tot statul, în virtutea acestui decret confidențial, promulgat de către Ministerul de Interne (Departamentul 4, Securitate publică) (1948):

"Ni s-a adus la cunoștință că actele de infracțiune comise de țigani sunt, din nou, din ce în ce mai numeroase, în unele zone ale țării și devin tot mai evidente, spre marea noastră nemulțumire. Pentru a impresiona populația, țiganii vor să fie considerați foști deținuți ai lagărelor de concentrare. Atâta timp cât ordonanța poliției referitoare la străini (Auslanderpolizeinerordnung) pare aplicabilă și este posibil să-i scoată din țară, neplăcuta problemă a țiganilor ar fi putut fi rezolvată, interzicându-li-se să rămână pe teritoriul național și continuând expulzările (...)"

Ilustr.5 (tradus din Rieger 2003, pag.53)

(iar după 1943- la Berlin), care au afectat aceste fonduri lagărelor de muncă și chiar deportării în lagărele morții. Multe familii de sinti sau lovari își investiseră economiile în bijuterii sau în bani de aur ori argint, care au fost confiscați când ei au fost arestați. Romii nu vor fi niciodată despăgubiți pentru aceste confiscări.

Când romii supraviețuitori depun cereri pentru acte reparatorii destinate traiului victimelor (Opferfursorge), ei au adesea de a face cu primari plini de prejudecăți, care declară că solicitanții - în bloc - nu au dreptul la aceste acte, avându-se în vedere "lenea" lor și "lipsa lor de sociabilitate". (Ilustr.4)

Legea austriacă pentru ajutorul social al victimelor (Opferfursorgegesetz) din 1947 creează două categorii de victime. Combatanții în rezistență și persoanele persecutate din rațiuni politice obțin atestări oficiale (Amtsbescheinigungen) care - în anumite circumstanțe - permit titularului să obțină o alocație. Persoanele care "din motive de descendență, religie sau naționalitate (...) au suportat un prejudiciu important" primesc doar un certificat de victimă (Opferausweis) care le acordă acces privilegiat la apartamentele comunitare și unele avantaje fiscale sau comerciale. Abia după 1949 victimele persecuțiilor rasiale, religioase

și naționale obțin acel Amtsbescheinigung dacă au fost deținute într-un lagăr de concentrare. O perioadă petrecută într-un lagăr de muncă forțată, între-un lagăr de muncă sau chiar în lagărul de la Lackenbach (cel mai mare "lagăr țigănesc" al Reich-ului) nefiind recunoscută ca detenție în lagăr de concentrare, mulți romi austrieci primesc, ca act reparatoriu, o sumă mică sau chiar nimic.

Va fi necesară adoptarea - de către Parlamentul austriac - a unui amendament la Legea pentru ajutorul social al victimelor (Opferfursorgegesetz), în 1961, pentru ca supraviețuitorii de la Lackenbach și din alte lagăre de muncă să primească, ca act reparatoriu pentru "privarea de libertatea personală", suma de 350 schillingi austrieci, pentru fiecare lună petrecută într-un lagăr. Supraviețuitorii lagărelor de concentrare au primit 860 de schillingi austrieci pentru fiecare lună de detenție. Perioadele petrecute în lagărul de la Lackenbach sau în alte lagăre de muncă nu sunt întotdeauna recunoscute oficial ca detenții în lagăre de concentrare. După 1988, supraviețuitorii acestor lagăre primesc, în sfârșit - cu condiția să fi stat minimum șase luni într-unul dintre ele - acel Amtsbescheinigungen care le dă dreptul, în anumite condiții, la "un ajutor social". Solicitantul trebuie să aibe condiții

proaste de trai, o capacitate de muncă scăzută și un cazier judiciar imaculat. Totuși, în baza legislației discriminatorii adoptată între cele două războaie, și chiar și după 1945, mulți romi au caziere judiciare care menționează condamnări (mai ales pentru "vagabondaj"), din care rezultă direct restricții care îi apasă. Un rom deportat într-un lagăr de muncă sau de concentrare, datorită "conduitei" sale sau modului de viață așa zis "asocial" nu poate pretinde reparații sau alocație de victimă. Pentru mulți romi, criteriul unei dovezi care să ateste capacitatea lor redusă sau inaptitudinea totală pentru muncă - datorită unor probleme de sănătate datorate detenției - se dovedește a fi un obstacol de netrecut, în măsura în care medicii agreeți - dintre care mulți au participat la sistemul nazist - n-au vrut să recunoască handicapurile fizice ale foștilor deținuți din lagărele de concentrare. Chiar în cazul handicapurilor evidente, acești doctori neagă frecvent posibilitatea ca asemenea handicapuri să fie consecința tratamentelor îndurate de romi în lagăre sau să aibă legătură cu aceasta.

Republica Austria creează, în 1995, "Fondul Național pentru victimele național-socialismului", în profitul persoanelor care nu primiseră acte reparatorii sau alocații sufici-

ente. Această inițiativă permite să se verse supraviețuitorilor romi o sumă maximală de 70.000 schillingi (în jur de 5.000 euro). În 2000, a fost creat, de către guvernul austriac, un fond separat, destinat alocației foștilor robi sau muncitori cu forța: orice rom care trăiește în Europa îi poate adresa o cerere, cu condiția de a fi fost constrâns să muncească în interiorul actualelor frontiere ale Austriei. Romii care au fost deținuți în lagărele de muncă sau de concentrare în Reich-ul german sau în teritoriile ocupate de Germania pot, de asemenea, să ceară alocație "Fondului german pentru muncă forțată".

Un studiu, publicat recent, despre condiția economică și socială a romilor austrieci, după 1945, arată situația extrem de marginalizată a supraviețuitorilor Holocaustului, până la începutul anilor 1980. Nivelul lor de viață era considerabil inferior celui al populației majoritare și acuza o întârziere de 20 de ani, din punctul de vedere al condițiilor de viață și locuințelor. Mulți dintre ei locuiau într-un apartament sau într-o casă cu o singură cameră, fără toaletă sau baie, fiind, câteodată, zece persoane într-o locuință, în familii adesea formate din mai multe generații și din rude îndepărtate.

Datorită problemelor de învățământ, în perioada interbelică, și excluziunii elevilor romi din școli, după 1938, majoritatea supraviețuitorilor Holocaustului sunt analfabeți. După

1945, copiii originari din familii rome – în care părinții vorbesc o limbă minoritară, au venituri modeste și sunt analfabeți – sunt adesea îndepărtați, fiind trimiși la școli pentru copii cu handicapuri mentale sau fizice: o practică care nu va fi abandonată în Austria decât la sfârșitul anilor 1980. Ca o consecință a acestui fapt, accesul la învățământul superior le-a fost practic interzis. Accesul romilor la piața austriacă a muncii se va limita, deci – timp de mai multe decenii – la munci necalificate, la meserii ambulante și la comerțul itinerant cu produse agricole.

ȚĂRILE SOCIALISTE

În partea Germaniei ocupate de sovietici, fosta RGD (Republica Democrată Germană), romii care reclamau statutul de victime, după ce supraviețuiseră regimului nazist, trebuia să dovedească "convingerea lor antifascistă-democratică": un criteriu la care niciun alt grup de victime nu a fost supus. Aceste proceduri urmăreau, în mod clar, să-i excludă pe romi din grupul privilegiat al victimelor antifasciste, oficial recunoscute. Romii puțin numeroși care puteau să obțină această recunoaștere primeau o alocație de la Stat, în cadrul unui sistem care, în RDG, nu face nicio distincție între victimele persecuțiilor politice sau rasiale.

Cele mai multe țări socialiste

din Europa Centrală și de Est nu i-au recunoscut pe romi ca victime ale Holocaustului. Ideologia stalinistă a anilor 1940 și a debutului anilor 1950, în cele mai multe cazuri, considera "țigani" ca unul dintre segmentele cele mai sărace ale populației rurale; se au în vedere unele măsuri speciale în favoarea lor – este mai ales cazul Ungariei – dar ele nu vor funcționa cu adevărat niciodată. Situația marginalizată a romilor în țările "Blocului din Est" este, pe de altă parte, complicată de tensiunile sociale create (de romi) cu familiile de țărani, în satele de origine. Aceste tensiuni au fost provocate de campaniile comuniste de colectivizare a pământurilor, campanii cărora țărani încercă în zadar să li se opună și prin care cadrele partidului comunist recrutează ușor agitatori, dintre romii fără pământ.

Nu este încă posibil să facem un tablou clar al situației romilor, în țările comuniste post-belice. Dar principala instituție responsabilă de discriminarea lor este – ca peste tot – poliția, ale cărei servicii speciale încearcă, după 1945, să reactiveze politica și practicile primei jumătăți a secolului al XX-lea. În Ungaria, de exemplu, Ministerul de Interne începe să elibereze cărți de identitate speciale "țiganilor": coperta lor este neagră (nu roșie), pentru a-l putea "izola" imediat pe titular: o practică ce nu va fi abandonată decât la începutul anilor 1960.

Bibliografie

Amesberger, Helga / Halbmayr, Brigitte (eds.) (2001) *Vom Leben und Überleben - Wege nach Ravensbrück. Das Frauenkonzentrationslager in der Erinnerung. Band 2 – Lebensgeschichten.* Wien: Promedia | **Freund, Florian / Baumgartner, Gerhard / Greifeneder, Harald (2004)** *Vermögenszug, Restitution und Entschädigung der Roma und Sinti.* Wien: Oldenbourg | **Hohmann, Joachim S. (1990)** *Verfolgte ohne Heimat. Geschichte der Zigeuner in Deutschland.* Frankfurt am Main: Peter Lang | **Rieger, Barbara (2003)** *Roma und Sinti in Österreich nach 1945. Die Ausgrenzung einer Minderheit als gesellschaftlicher Prozeß.* Frankfurt am Main: Peter Lang